

Abril 2020

Els efectes redistributius de l'impost sobre el patrimoni

Contribueix l'impost sobre el patrimoni a reduir la desigualtat en la distribució de la riquesa? Aquest informe mostra que l'impost espanyol presenta deficiències importants que en limiten la recaptació i l'efecte redistributiu. Mitjançant possibles reformes i una configuració més senzilla i neutral, podria augmentar aquest efecte sense perdre capacitat recaptatòria.

José María Durán Cabré
Alejandro Esteller Moré

Universitat de Barcelona
i Institut d'Economia
de Barcelona

Fundació "la Caixa"

Crèdits

**Observatori Social
de "la Caixa"**

**Fundació Bancària
"la Caixa", 2020
Plaza de Weyler, 3
07001 Palma**

ISBN: 978-84-9900-275-0

La Fundació Bancària "la Caixa"
no s'identifica necessàriament
amb l'opinió dels autors d'aquesta
publicació.

Recerca i elaboració de l'informe

José María Durán Cabré

Universitat de Barcelona i Institut d'Economia
de Barcelona

Alejandro Esteller Moré

Universitat de Barcelona i Institut d'Economia
de Barcelona

Aquest número forma part de la col·lecció
«Informes sobre economia redistributiva»
integrada per les publicacions següents:

- **Els efectes redistributius de les prestacions socials
i els impostos: estat de la qüestió**

Luis Ayala, UNED i Equalitas, i Olga Cantó, Universidad de
Alcalá i Equalitas

- **Els efectes redistributius del sistema d'impostos
i transferències a Europa**

Amadeo Fuenmayor, Rafael Granell i Teresa Savall,
Universitat de València

- **Els efectes redistributius de les polítiques familiars**

Olga Cantó i Andrea Sobas, Universidad de Alcalá

- **Els efectes redistributius dels impostos especials**

José M. Labeaga, UNED

- **Els efectes redistributius de l'impost sobre
el patrimoni**

José María Durán i Alejandro Esteller, Universitat de Barcelona i
Institut d'Economia de Barcelona

Resum

L'impost sobre el patrimoni pot contribuir a reduir l'elevada desigualtat que hi ha en la distribució de la riquesa. No obstant això, l'impost espanyol presenta una sèrie de deficiències importants que en redueixen sensiblement la recaptació i la capacitat redistributiva, i que fins i tot en qüestionen la mateixa existència. Concretament, estimem l'efecte de les exempcions per habitatge i empresa familiar i el límit conjunt de renda i patrimoni. L'efecte redistributiu a curt termini és reduït, però el seu impacte és molt més gran si l'analitzem a llarg termini, la qual cosa és més coherent tenint en compte el procés d'acumulació de la riquesa. L'impost es pot reformar i configurar de manera més senzilla i neutral sense que perdi la capacitat recaptatòria, però per a això cal suprimir els tractaments especials que són una font important d'elusió fiscal.

Idees principals

- // La riquesa està distribuïda d'una manera molt desigual i es tendeix a concentrar en poques mans. Encara que Espanya no és un dels països amb més desigualtat en la riquesa, la crisi econòmica ha causat un increment considerable d'aquest fenomen. La riquesa acumulada per l'1% de les llars més riques va augmentar gairebé en 7 punts percentuals entre el 2005 i el 2014.
- // El patrimoni atorga una capacitat de pagament addicional a la de la renda, per la qual cosa es pot justificar un impost sobre el patrimoni que també contribueixi a fer minvar la desigualtat. És fonamental, però, que la configuració legal sigui correcta.
- // La recaptació real de l'impost assoleix només el 44,60% de la que s'obtingria si tots els béns es valoressin a preus de mercat i no hi hagués incompliments. No hi ha dubte que aquesta important diferència disminueix la capacitat redistributiva efectiva de l'impost.
- // L'exempció de l'empresa familiar i el límit conjunt de renda i patrimoni previstos en l'impost espanyol redueixen una bona part de la seva capacitat redistributiva. Les llars més riques obtenen un estalvi mitjà d'una mica més de 3,8 milions d'euros, i la recaptació que es deixa d'obtenir voreja el 73% de la recaptació potencial. Tanmateix, el límit obeeix a l'exigència constitucional de la no-confiscatorietat dels impostos.
- // L'efecte redistributiu de l'impost és reduït a curt termini, però l'impacte és molt més gran a llarg termini; aquesta perspectiva és coherent amb el procés d'acumulació de la riquesa que es dona al llarg del temps. Si s'apliqués l'impost actual en tot el seu potencial, la riquesa del 10% més ric només minvaria el 3,12% en un termini de 85 anys.

// L'impost es pot reformar i configurar d'una manera més senzilla i neutral, tot mantenint el mateix nivell de recaptació, si se suprimeixen els tractaments especials, la qual cosa permetria eliminar una font important d'elusió fiscal.

L'elevada concentració de la riquesa

La riquesa està distribuïda de manera molt desigual i tendeix a concentrar-se en unes poques mans. Encara que Espanya no és un dels països més desiguals en matèria de riquesa, la crisi econòmica ha causat un increment considerable de la desigualtat: entre el 2005 i el 2014, la riquesa que concentra l'1% de les llars més riques ha augmentat en 6,7 punts percentuals, i la del 10%, en 11,3 punts percentuals. En aquest context, resulta interessant estudiar l'impost sobre el patrimoni espanyol, a fi d'analitzar-ne l'efecte redistributiu i com hi incideixen els diferents elements que el configuren. La recaptació obtinguda a tot Espanya el 2016 s'acosta als 1.250 milions d'euros.

Taula 1. La concentració de la riquesa neta a diversos països de l'OCDE: valors molt elevats

	Alemanya	Dinamarca	Espanya	Estats Units	França	Itàlia	Regne Unit
1% + ric	23,66%	23,62%	16,32%	42,48%	18,65%	11,69%	20,05%
10% + ric	59,76%	63,98%	45,58%	79,47%	50,59%	42,78%	52,50%

Un simulador de l'impost sobre el patrimoni: potencial recaptatori i contribuents gravats

Les dades de l'Enquesta financera de les famílies ens han permès desenvolupar un simulador de l'impost sobre el patrimoni, a fi d'analitzar-ne l'efecte redistributiu i veure com hi incideixen els diferents elements que el componen. Les nostres estimacions indiquen que la recaptació real de l'impost representa únicament el 44,60% de la recaptació potencial, és a dir, de la recaptació que s'obtindria si tots els béns es valoressin a preu de mercat –una cosa que no passa amb actius tan importants com ara els béns immobles i les accions no cotitzades– i no hi hagués incompliment. En altres paraules, la recaptació potencial de l'impost és, aproximadament, 2,5 vegades més gran que no pas la real, i això permetria que el seu efecte redistributiu a llarg termini fos considerable, ja que minvaria la riquesa en mans de l'1% de les llars més riques en 1,3 punts percentuals en 25 anys i en 4,3 punts percentuals al cap de 85 anys.

L'actual impost espanyol hauria de recaure únicament en les llars amb més riquesa, concretament el 7% de les llars més riques, a conseqüència del mínim exempt i de les exempcions. No obstant això, observem que no totes les llars més riques paguen l'impost, sobretot a causa de l'efecte de les exempcions de l'habitatge habitual i de l'empresa familiar; fins i tot l'11,69% de les llars del percentil més ric no arriben a pagar l'impost. Aquestes exempcions i el límit conjunt de renda i patrimoni són regressives i alteren sensiblement l'efecte final de l'impost.

L'efecte del límit conjunt de renda i patrimoni

El límit conjunt de renda i patrimoni s'ha previst per evitar que l'impost sigui confiscatori, és a dir, que la suma del que es paga per l'IRPF i el patrimoni no superi un percentatge de la renda que es consideraria excessiu. Ara bé, el límit només se l'apliquen contribuents que se situen en el 2% de les llars més riques, i l'estalvi que n'obtenen sol ser més gran com més rics són. El 26% de les llars més riques es beneficien del límit i aconsegueixen un estalvi mitjà d'una mica més de 3,8 milions d'euros, una xifra que, a escala individual, pot arribar a vorejar els 6 milions. La recaptació total que es deixa d'obtenir per l'aplicació del límit és de 2.682 milions d'euros, gairebé el 73% de la recaptació potencial actual.

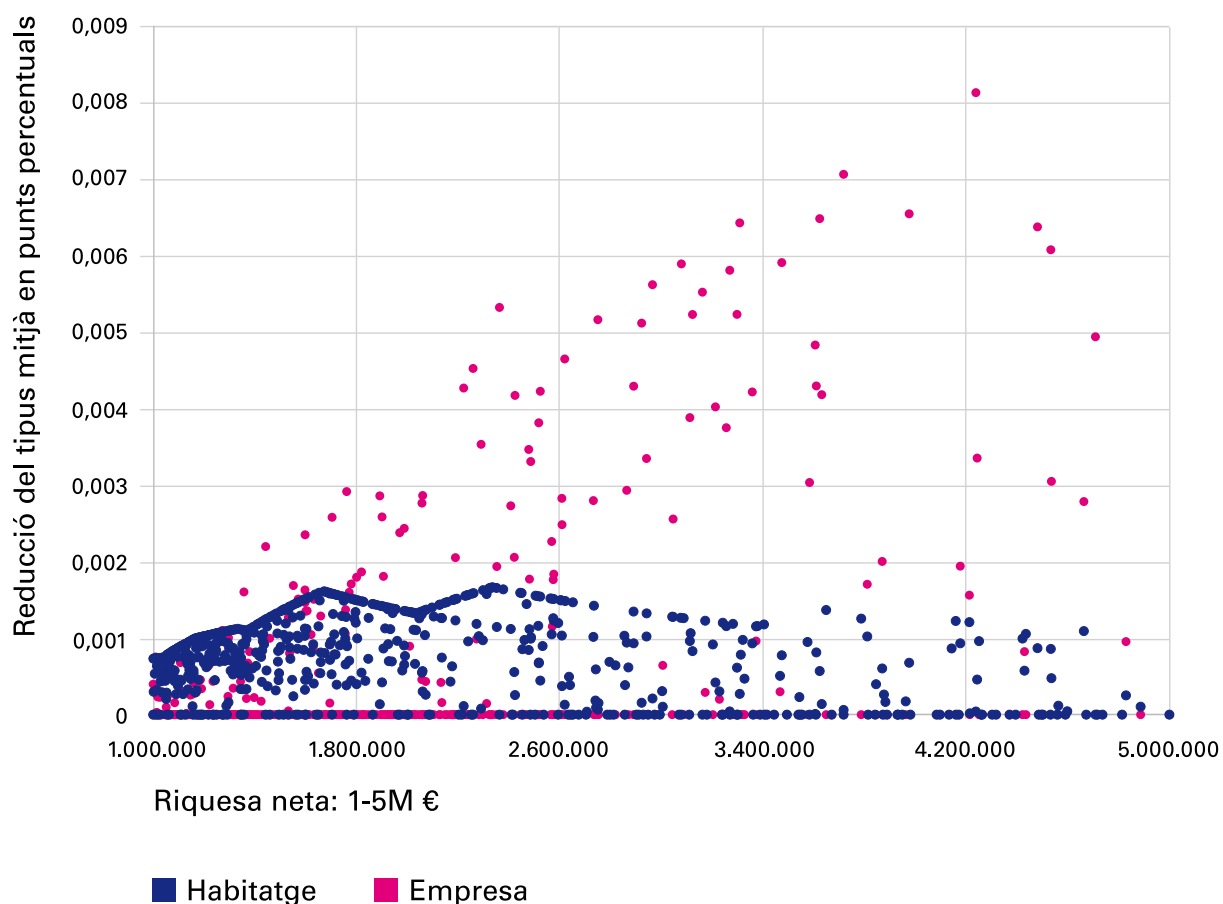
Taula 2. El límit conjunt de renda i patrimoni beneficia bàsicament les llars més riques

Percentil llar	Quota abans del límit	Quota després del límit	Estalvi mitjà	% de llars beneficiades
99	1.056.546	911.834	144.700	3%
100	8.749.097	4.586.159	3.805.220	26%

L'estalvi fiscal provinent de les exempcions d'habitatge i empresa familiar segons el nivell de riquesa

L'estalvi obtingut en la quota de l'impost també pot ser elevat, a conseqüència de les exempcions per habitatge habitual i empresa familiar, en aquest cas expressat com una baixada del tipus mitjà. En l'habitatge (punts blaus del gràfic), l'estalvi augmenta fins a arribar al valor màxim per a llars entre 1,5 i 3 milions d'euros de riquesa. A partir d'aquest nivell, tendeix a minvar, segurament pel límit màxim exempt de 300.000 euros. Per a l'empresa familiar (punts magenta), la reducció augmenta més clarament amb la riquesa neta; en aquest cas, a més a més, la normativa no preveu un import màxim. L'eliminació de les exempcions augmentaria també la recaptació en 1.352 milions d'euros, gairebé el 37% de la recaptació potencial actual. És a dir, la importància recaptatòria de totes dues exempcions, tot i ser considerable, és la meitat de la que es deriva de l'aplicació del límit.

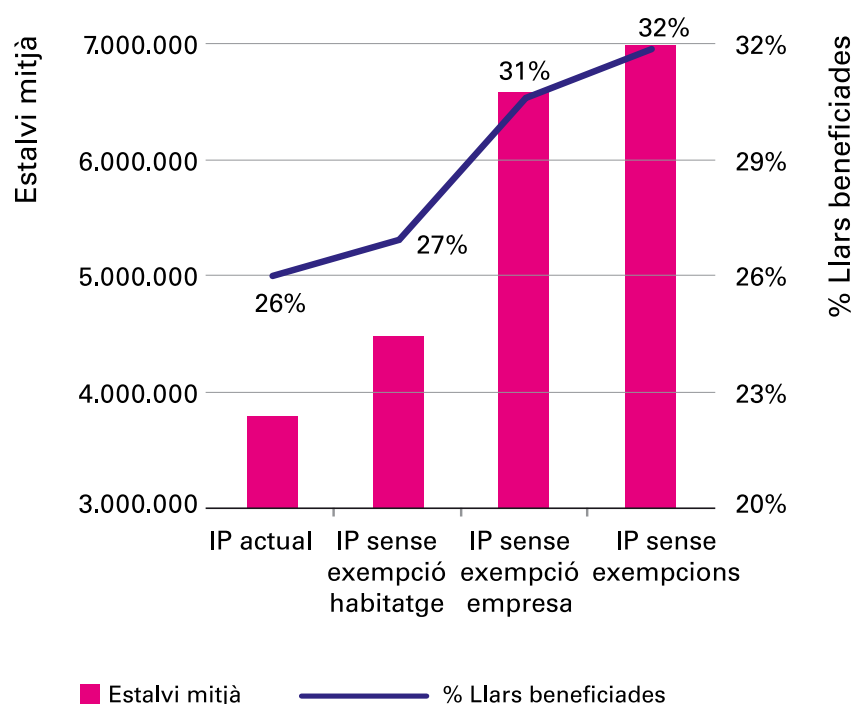
Gràfic 1. Com evoluciona l'estalvi en el tipus mitjà a causa de les exempcions d'habitatge i empresa segons el nivell de riquesa neta?

La importància d'una valoració conjunta dels diferents elements de l'impost

A l'hora d'analitzar l'impost, és fonamental valorar de manera conjunta tots els elements que l'integren, perquè la modificació d'un element pot tenir implicacions en els altres. Així, hi observem que les exempcions, sobretot la de l'empresa familiar, són parcialment substitutives del límit conjunt. Si s'eliminessin les exempcions, l'estalvi mitjà que aconseguiria l'1% de les llars més riques gràcies al límit passaria dels 3,8 milions d'euros a gairebé 7 milions, i el percentatge de llars beneficiades, del 26% al 32%. Per tant, una reforma que eliminés les exempcions per millorar la progressivitat de l'impost difícilment aconseguiria l'objectiu si no es modifica també el límit conjunt. És important tenir present que aquest límit ve motivat per l'exigència constitucional que el sistema fiscal no sigui confiscatori, però possiblement hi ha altres maneres més neutrals d'instrumentar-lo.

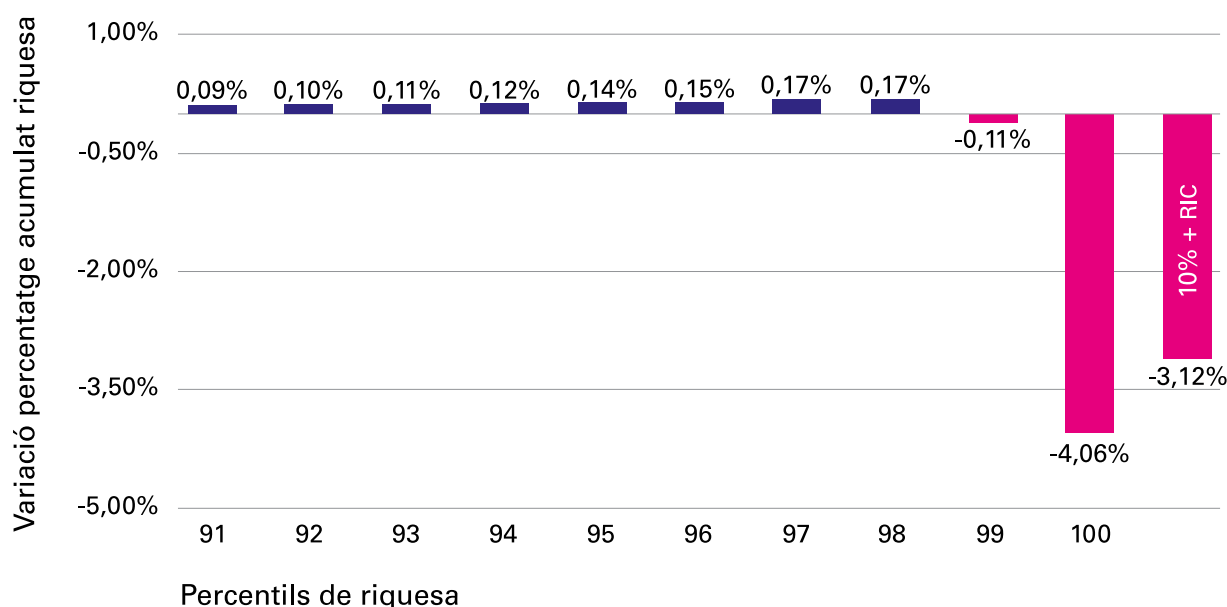
Gràfic 2. Com varia l'efecte del límit conjunt de renda i patrimoni per a l'1% de les llars més riques si s'eliminessin les exempcions?

L'efecte redistributiu de l'impost a llarg termini

L'efecte redistributiu de l'impost és molt reduït a curt termini. L'impacte és molt més gran a llarg termini, cosa que és coherent amb el procés d'acumulació de riquesa que té lloc amb el temps. Calculem la variació mitjana que experimentarien els percentils de les llars més riques si l'impost, d'acord amb la normativa actual, s'apliqués durant 85 anys. Després d'aquest llarg període de temps, determinem el percentatge de riquesa total que té cada percentil i comprovem com només cau en el 2% de les llars més riques (percentils 99 i 100), però sobretot en l'1% més ric.

Gràfic 3. Com variaria el percentatge acumulat de riquesa després de 85 anys d'impost sobre el patrimoni per a un augment anual de la riquesa neta de l'1%?*
Percentils 91-100 i decil 10

*Anàlisi de l'efecte de l'impost al cap de 85 anys, suposant que la riquesa d'aquests percentils augmentés un 1% l'any durant tot aquest període.

Configuracions alternatives de l'impost sobre el patrimoni

L'estudi simula els efectes de tres reformes possibles, en el supòsit que la recaptació obtinguda sigui igual que l'actual, però amb l'objecte de tenir un impost més senzill i menys susceptible a les pràctiques d'elusió fiscal: sense exempcions ni límit conjunt (simulació 1); sense exempcions, però amb límit (simulació 2); amb l'exempció de l'habitatge habitual i el límit (simulació 3). El tipus impositiu es fixa en l'1% i el mínim exempt és, respectivament, 2.280.641, 1.198.809 i 1.096.170 euros. A les alternatives, la base és més àmplia (es grava tota la riquesa), per la qual cosa es pot aconseguir la mateixa recaptació que amb l'impost actual, encara que els mínims exempts siguin més elevats. En general, l'efecte de les tres simulacions per comparació a l'impost actual seria força semblant si parem atenció a l'índex de Gini (recordem que aquest índex, en el moment inicial, és de 0,6609). L'eliminació del límit conjunt de renda i patrimoni provocaria que, en la simulació 1, el percentatge de riquesa en mans de l'1% més ric minvés lleugerament.

En tots els casos queda demostrada la capacitat redistributiva potencial de l'impost. Ara bé, els efectes no serien immediats. Per exemple, hem d'esperar un mínim de 20 anys perquè la concentració de la riquesa neta en mans de l'1% més ric baixi 1 punt percentual.

Taula 3. Configuració de l'impost actual i de les simulacions alternatives

	Impost sobre el patrimoni actual	Simulació 1	Simulació 2	Simulació 3
Exempcions	Habitatge i empresa familiar	Cap	Cap	Habitatge
Aplicació límit renda i patrimoni	Sí	No	Sí	Sí
Mínim exempt	700.000	2.280.641	1.198.808,70	1.096.170
Tipus impositiu	entre 0,2% i 2,5%	1%	1%	1%
Recaptació	3.691.968 €	3.691.968 €	3.691.968 €	3.691.968 €

Taula 4. Desigualtat de l'impost actual i de les simulacions alternatives després de 85 anys

	Impost sobre el patrimoni actual potencial	Simulació 1	Simulació 2	Simulació 3
Índex Gini	0,639	0,639	0,638	0,638
Riquesa 1% + ric	15,19%	15,02%	15,52%	15,57%
Riquesa 10% + ric	48,88%	48,89%	48,66%	48,66%

Conclusions

L'actual impost sobre el patrimoni a Espanya presenta alguns problemes importants, entre els quals destaquen unes normes de valoració deficientes i uns tractaments especials que entren en contradicció amb l'objectiu redistributiu de l'impost. Per intentar resoldre aquests problemes, caldria reformar la normativa que el regula. Les noves tecnologies —com ara les de tractament de big data— haurien de permetre millorar les estimacions dels béns immobles a valors de mercat, tot respectant el principi de seguretat jurídica. Igualment, la supressió dels tractaments especials, com el de l'empresa familiar, milloraria la progressivitat de l'impost, alhora que contribuiria a reduir les pràctiques d'elusió fiscal comunes avui. Ara bé, per a això també caldria modificar el límit conjunt de renda i patrimoni, una qüestió que és més complexa, ja que s'estableix per l'exigència constitucional que el sistema fiscal no sigui confiscatori.

En definitiva, un impost sobre el patrimoni més ben configurat podria dotar el nostre país d'un instrument amb una capacitat redistributiva remarcable a llarg termini. No obstant això, caldrà debatre també si no hi ha altres instruments tributaris més apropiats per assolir aquesta redistribució, com ara l'impost sobre successions i donacions o bé una millor tributació del capital en l'impost sobre la renda.

**Observatori
Social**
de "la Caixa"

Fundació "la Caixa"